

Kalmar 2022-09-30
Regeringskansliet
Socialdepartementet
103 33 Stockholm

Nationellt kompetenscentrum anhörigas yttrande avseende betänkandet Vägen till ökad tillgänglighet – delaktighet, tidiga insatser och inom lagens ram (SOU 2022:22) Diarienummer: S2022/02635

Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Nka) vill tacka för möjligheten att lämna synpunkter på denna utredning. Det finns idag brister inom vården som behöver åtgärdas för att säkerställa en god, nära och jämlik vård efter behov i hela Sverige. Patientfokus och planering av hela vårdkedjan, från förebyggande insatser, primärvård, specialistvård, rehabilitering med mera bör även innefatta familjen och de anhöriga. Regeringen presenterade tidigare i år en nationell anhörigstrategi som bland annat syftar till att stärka anhörigperspektivet inom hälso- och sjukvård och omsorg. Strategin belyser anhörigas betydelse för vården och omsorgen i Sverige.

Anhörigas oavlönade insatser beräknas motsvara majoriteten av insatserna av vård och omsorg¹ och är ofta avgörande för patienters välmående, vilket inte speglas i utredningens betänkande. Att ge vård och omsorg till en närstående är ett frivilligt åtagande. Det är då enligt den nationella anhörigstrategin viktigt att anhöriga görs delaktiga och informeras löpande om planeringen av hälso- och sjukvården och omsorgen. De bör få möjlighet att vara en samverkanspart som själva beslutar vad de önskar vara delaktiga i när det gäller deras närståendes vård och omsorg. De bör även informeras för att kunna planera sin vardag, kunna stötta sin närstående och för att minska de anhörigas stress och oro och bidra till en bättre vård och omsorg om den närstående.

I vårt remissvar används begreppet anhöriga för den som ger vård, hjälp och stöd medan begreppet närstående är den som tar emot omsorgen från den anhörige. En anhörig kan vara make/maka/partner, syskon, barn, förälder, granne, kollega eller vän eller annan person som står personen som får vård, hjälp och stöd nära.

I Sverige finns närmare 1,3 miljoner anhöriga som ger vård, hjälp och stöd till en närstående person. Det visar en befolkningsstudie genomförd av Nka och Linnéuniversitetet hösten 2018². Vid en jämförelse med tidigare studie från Socialstyrelsen³ pekar resultaten mot att anhörigas insatser ökar, från i genomsnitt 11 timmar per vecka 2011 till 13 timmar 2018. Nka:s studie visar att 150 000

---

¹ <https://eurocarers.org/publications/why-addressing-the-needs-of-informal-carers-is-a-crucial-issue-for-europe/>

² Nationellt kompetenscentrum anhöriga (I manus), *Anhörigskap, anhörigomsorg och anhörigstöd, en nationell kartläggning 2018*.

³ Socialstyrelsen (2012) *Anhöriga som ger omsorg till närstående Fördjupad studie av omfattning och konsekvenser*.

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2014-10-10.pdf>

anhöriga i arbetsför ålder har minskat sin arbetstid eller slutat arbeta på grund av vård, hjälp och stöd till en närstående. Av dessa har 30 000 helt slutat arbeta vilket är 20 000 fler än 2012.

Generellt behöver utredningens förhållningssätt till tillgänglig personcentrerad vård få ett mycket tydligare familje- och anhörigperspektiv. I utredningen avser majoriteten av förslagen tillgänglighet ur ett snävt perspektiv där patienten i många fall ses som en egen ö där familjen och de anhöriga i många fall avgörande insatser, inte tas med i beräkningen. De fördelar och nackdelar utredningen tar upp fokuserar i stort endast på patienten och inte dennes familj och anhöriga. Härigenom riskerar anhöriga bli marginaliserade trots den omfattande vård, hjälp och stöd som de ger och som är mycket viktigt för den närståendes tillfrisknande, rehabilitering, hälsa och välbefinnande. Inte minst för personer med kognitiva nedsättningar och psykisk ohälsa. God och nära vård i utredningen avser i princip endast *patienten* men Nka vill lyfta vikten av patientens nätverk och dess anhöriga och barn görs delaktiga för att på riktigt få till en God och nära vård.

Den nationella anhörigstrategin

Den 14 april 2022 beslutade regeringen om Sveriges första nationella strategi för anhöriga som vårdar, hjälper eller stödjer en närstående. **Syftet med strategin är att stärka anhörigperspektivet inom hälso- och sjukvård och omsorg, samt att göra stödet till anhöriga mer likvärdigt över landet.**

Strategin formulerar och tydliggör de tre olika behov som anhöriga har och utgår från följande punkter:

1. Att hälso- och sjukvården och omsorgens insatser till den närstående fungerar.
2. Att välfärdens insatser till den närstående ges ett anhörigperspektiv. Det innebär att vården och omsorgen utförs med beaktande också av den anhörigas behov av delaktighet och information och att den anhöriges insatser uppmärksammas.
3. Att anhöriga därutöver kan ha behov av eget individuellt och flexibelt stöd. Sådant stöd kan till exempel bestå i information, utbildning, avlösning, ekonomiskt stöd, samtalsstöd, hälsoråd och hälsoundersökning.

Kommentarer till olika delar i utredningen.

5.5.1 Informationskravet ska utökas och tillgången till samlad och digital information ska stärkas

Patienten ska få information om kontaktuppgifter till fast vårdkontakt, fast läkarkontakt och vårdenheter

Nka delar utredningens syn på vikten av att patienten får tillgång till denna typ av information men menar att det är viktigt med ett tydligare resonemang utifrån ett anhörigperspektiv. Utredningen menar att ökad kunskap ökar patientens makt och inflytande och att en informerad patient också är en förutsättning för en effektiv vård. Vidare att förslaget kommer förenkla för patienter med kroniska sjukdomar och för patienter med många kontakter i vården. Nka instämmer och men vill framhålla vikten av att anhöriga informeras och görs delaktiga. Detta då de anhöriga ofta är en förutsättning för en effektiv och samordnad vård då de ofta hjälper, vårdar, stöttar och samordnar åt sin närstående. Likaså är det av stor vikt att barn som anhöriga beaktas.

Patienten ska få informationen samlad och digitalt

Nka ser positivt på utredningens förslag om krav på att ge patienter digital information på ett samlat sätt, samt att informationen bör anpassas till det individuella fallet. Nka vill lyfta vikten av att även anhöriga får ta del av den samlade informationen om den närstående (patienten) samtycker. Utredningen lyfter att deras förslag inte ger patientens anhöriga möjlighet att få elektronisk tillgång till uppgifter om patienten men att Utredningen om sammanhållen information inom vård och omsorg (S 2019:01) har lämnat förslag som syftar till att möjliggöra detta. Utredningen föreslår att det ska vara frivilligt för vårdgivare att ge patienters anhöriga denna digitala tillgång, något som Nka inte samtycker till då anhörigas delaktighet är viktig både för den närstående och för dem själva.

Utredningen gör bedömningen att om patienten får samlad information digitalt som hålls aktuell och uppdaterad kan en annars fragmentiserad vård upplevas mer samordnad, tillgänglig och lättorienterad. Då en stor del av anhörigas tid läggs på att samordna vård och söka information hade en möjlighet till att få samlad information digitalt om den närståendes vård, vårdkontakter, behandlingar med mera underlättat för många anhöriga.

Utredningen lyfter även vikten av att hälso- och sjukvårdens digitala tjänster behöver utvecklas så att befolkningen kan logga in på och använda en och samma digital plats för information och kommunikation med flera olika vårdgivare. Nka ser positivt på detta då det skulle underlätta för anhöriga och deras närstående att ha informationen tillgänglig från samtliga vårdenheter på samma plats, vilket skapar en överblick.

5.5.2 Tidpunkten för vården ska så långt som möjligt väljas i samråd med patienten

Tidpunkten för vården ska så långt som möjligt väljas i samråd med patienten.

Nka ser positivt på förslaget att patienter ska få vara med och bestämma tidpunkt för sin vård. Anhörigas delaktighet är dock av största vikt i dessa beslut för de patienter vars anhöriga hjälper, stöttar och/eller vårdar patienten och som själva exempelvis förvärvsarbetar. I dagsläget behöver många anhöriga ta ut semesterdagar eller annan ledighet för att följa med en närstående på läkarbesök eller liknande. Att själva kunna påverka tiden för besök och behandling kan underlätta för de anhöriga och därmed även den närstående.

Information om fast vårdkontakt och kontaktuppgifter

Nka stöder utredningens förslag om ett förtydligande kring informationen gällande patientens fasta vårdkontakt och fasta läkarkontakt och deras och vårdenhetens kontaktuppgifter. Anhöriga samordnar och organiserar stor del av närståendes vård och lägger mycket tid på detta. Precis som utredningen lyfter kommer förslaget förenkla för patienter med kroniska sjukdomar och/eller med många kontakter i vården då det gäller all hälso- och sjukvård som ges enligt hälso- och sjukvårdslagen. Anhöriga kan därmed tänkas avlastas och deras arbete kommer troligtvis underlättas.

5.5.4 Fortsätt att stödja, följa upp och utvärdera omställningen till nära vård

Nka ser positivt på utvärderingens slutsatser gällande vikten av utökad och fortsatt uppföljning av utvecklingsarbetet men vill återigen påminna om vikten av ett anhörigperspektiv och att anhörigas möjlighet till delaktighet och information blir en del av uppföljningen. Likaså är det av stora vikt att följa upp hur barn som anhöriga uppmärksammas.

6.2.8 Bättre kompetensförsörjning

Nka ser positivt på att uppmärksamma vikten av kompetensförsörjning inom primärvården samt inom läkar- och sjuksköterskeutbildning liksom övriga vård och omsorgsutbildningar. Vi ser att ett anhörigperspektiv bör ingå i dessa utbildningar och särskilt beakta den nya anhörigstrategin som råder sedan april 2022.

7.3.2 En väg in och regionala kontaktcenter

Nka delar utredningens och Barnombudsmannens bedömning att samtliga regioner i Sverige bör erbjuda en gemensam väg in i sjukvården för att öka tillgängligheten till vård och stöd för barn och unga med psykisk ohälsa och undvikande bollande mellan instanser av barn, unga och deras familjer. Nka instämmer även i utredningens slutsatser om att primärvården och BUP bör ingå i En väg in. Nka instämmer i att fördelarna med En väg in som lyfts av utredningen är viktiga, men det är viktigt att också uppmärksamma fördelarna för anhöriga. Det underlättar för anhöriga att kunna vända sig till ett och samma ställe för att söka hjälp och vägledning så att deras närstående får vård på rätt vårdnivå från början och belastningen av samordning minskar för den närstående.

Nka ser även positivt på att utredningen belyser behovet av att samverka med elevhälsan kopplat till arbetet med En väg in bör utvecklas. Elevhälsan har en viktig roll för att tidigt upptäcka psykisk ohälsa hos barn och unga, och barn som anhöriga behöver uppmärksammas tidigt. Här har skolan en viktig roll för att barn inte ska falla mellan stolarna.

7.4.2 Framtagande av en ny nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention

Nka delar utredningens bedömning att en konkret och långsiktig strategi för barn och ungas psykiska hälsa bör tas fram. Det är viktigt att perspektivet barn som anhöriga också tas med i strategin, samt ett generellt anhörigperspektiv då anhöriga till barn som mår dåligt eller är sjuka kan komma att påverka barnet mycket och ofta har en stor roll i barnets vård och planering. Barn som växer upp med förälder med psykisk ohälsa eller missbruk riskerar även i högre grad själva att få psykisk ohälsa eller missbruk. Därför bör alla instanser inom hälso och sjukvård och omsorg som kommer i kontakt med dessa föräldrar fråga om barn finns i hemmet och barnen bör fångas upp. Barn som anhöriga är en extra utsatt grupp och bör därför ges stödinsatser såsom familjeinterventioner eller anhörigstöd så tidigt som möjligt.

Studier visar att av barn som anhöriga:

- dubbelt så många går inte ut grundskolan med fullständiga betyg.
- två till tre gånger fler har vårdats inom psykiatrisk specialistvård
- dubbelt så många utvecklar eget missbruk
- försörjningsstöd är dubbelt så vanligt
- sjukhusvårdade självmords-försök är trefaldigt högre

”Att växa upp med föräldrar som har missbruk eller psykisk sjukdom – hur ser livet ut i ung vuxen ålder?” Rapport från Nka 2014

Nka saknar även ett generellt anhörigperspektiv när det handlar om de som är anhöriga till de barn och ungdomar som mår dåligt. Föräldrar, syskon och andra anhöriga kan behöva stöd och information för att kunna stötta det barn/ungdom som mår dåligt. Den nya anhörigstrategin råder att ett anhörigperspektiv bör finnas inom vård- och omsorg till alla som möter dessa anhöriga.

9.1 Överväganden avseende intygshanteringen i hälso- och sjukvården

Utredningen gör bedömningen att regeringen bör ge en lämplig myndighet i uppdrag att följa upp det utvecklingsarbete som har gjorts av statliga myndigheter i fråga om intygshantering. Utredningen föreslår även att myndigheten ska få i uppdrag att ta fram en handlingsplan över statliga insatser som kommer krävas för en effektivare och mer sammanhållen intygshantering inom hälso- och sjukvården. Nka ser positivt på både uppföljning och framtagande av en handlingsplan för detta syfte. Ett fungerande system med digitala intyg från sjukvården till exempelvis Försäkringskassan skulle mest troligt underlätta för många anhöriga och närstående i landet och minska anhörigas arbetsbörda.

Sammanfattningsvis är Nka positiva till förslagen i utredningen men skulle önska att den också i högre grad omfattar ett tydligt anhörigperspektiv och barn som anhöriga perspektiv.

Utformandet av remissvaret har gjorts av Linnéa Aldman och Ingrid Lindholm, båda möjliggörare/praktiker vid Nka i samverkan med undertecknade.

Lennart Magnusson
Verksamhetschef, docent
lennart.magnusson@anoriga.se
Tel: +46 480 41 80 21

Elizabeth Hanson
FoU-ledare, professor
elizabeth.hanson@anoriga.se
Tel: +46 480 41 80 22